

УДК 811.161.2'38 – 119

Ольга Черемська

**ПОНЯТТЯ «ЛІТЕРАТУРНА МОВА»
Й «НОРМАТИВНІСТЬ»
У «НАРИСІ УКРАЇНСЬКОЇ СТИЛІСТИКИ»
БОРИСА ТКАЧЕНКА**

Стаття містить аналіз основних аспектів літературної мови, окреслених у першій лінгвостилістичній праці «Нарис української стилістики» Б. Ткаченка – представника Харківської лінгвістичної школи 20 – 30-х рр. ХХ ст. Увагу зосереджено на засадничих поняттях лінгвостилістики в потрактуванні мовознавця: «літературна мова», «нормативність». Відзначено характерні ознаки (стандартність, організованість, нормативність, обов'язковість) і властивості літературної мови (організовано-синтаксична складність, лексичне багатство й функціональна різноманітність), зумовлені письмовою формою текстів. Схарактеризовано основні ідеї науковця щодо сутності й природи поняття нормативності; взаємозв'язків літературної мови з мовою індивідуальною та народнорозмовною.

***Ключові слова:** збірник «Культура слова», Харківська лінгвістична школа, стилістика української мови, літературна мова, нормативність, індивідуальна мова, народнорозмовна мова.*

The article contains analyses of the basic aspects of the literary language outlined in first linguostylistic work “Essay of the Ukrainian stylistics” written by B. Tkachenko – the representative of Kharkiv linguistic school in 1920s and 1930s. Attention was concentrated on the basic concepts of linguistic stylistics in B. Tkachenko’s interpretation: “literary language”, “normativity”. The definitive features (standardity, organization, normativity, obligatoriness) and characteristics of the literary language (organized syntactic complexity, lexical richness and diversity) predetermined by written form of texts have been underlined. The main B. Tkachenko’s ideas about the essence and nature of the concept of normativity, interrelations between the literary, individual and national languages have been described.

***Key words:** collection “Culture of the word”, Kharkiv linguistic school, stylistics of the Ukrainian language, literary language, normativity, individual language, national language.*

Є лінгвістичні поняття, покликані об'єднувати найбільш суперечливі й розбіжні суспільні явища, процеси, поборювати незгоди й нерозуміння, зводити мости злагоди та єднання. Одне з таких понять – поняття *літературної мови*. У лінгвокреативній концепції С. Я. Єрмоленко *«Літературна мова – освячена культурою спілкування загальнонародна мова, що через освіту, книгодрукування, виконання важливих суспільних функцій виступає засобом консолідації нації»* [Єрмоленко 2012: 42]. Історію розвитку української літературної мови всі спрагли до джерел Слова можуть вивчати за невеличким, але завжди дуже ошатним і змістово багатим збірником «Культура слова». Тут барвисто яскравіс *«просторова й часова глибина літературної норми української мови»*, увиразнена мудрістю, дбайливістю й спостережливістю хранителів живого Слова.

Увагу до історії літературної мови, формування й усталення поняттєвого апарату лінгвостилістики привертають традиційні рубрики збірника: «Мова і час», «Мовна норма: стале і змінне», «З історії словникового складу», «З історії культури та писемності», «Постаті українських мовознавців», «Теорія лінгвостилістики», «Грамматична стилістика». Автори висвітлюють на сторінках «Культури слова» й різні аспекти динаміки нормувального процесу 20 – 30-х рр. ХХ ст.

У процесі нормування української літературної мови значну роль відіграли мовознавці 20 – 30-х рр. ХХ ст., які належать до Харківської лінгвістичної школи. Це Л. Булаховський, М. Гладкий, Б. Грінченко, М. Йогансен, О. Курило, М. Наконечний, К. Німчинов, О. Синявський, С. Смеречинський, М. Сулима, О. Фінкель, які теоретично обґрунтували поняття літературної мови, концепцію її розвитку, визначили основні принципи нормування й окреслили критерії нормативності.

Серед перелічених імен рідше згадуваний випускник Харківського інституту народної освіти, учень Л. Булаховського та О. Синявського Борис Данилович Ткаченко (1899 – 1937), який створив перший окремий спеціальний курс стилістики української мови «Нарис

української стилістики», що побачив світ імовірно в 1929 – 1930 р. у Харкові [Бевзенко 1991: 116; Лукінова 2002: 42–43]. Перша наукова праця з української стилістики збережена й нещодавно віднайдена в Національній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського – загалом п'ять лекцій, що виходили окремими брошурами у НКО (бюро заочного навчання УПО Центральних заочних курсів українознавства) без дати й місця видання, тому час видання приблизний [Ткаченко 1929–1930?].

З відомих причин маємо лише окремі згадки про це видання в сучасній мовознавчій науці, зокрема в працях зі стилістики С. Я. Єрмоленко й історії українського мовознавства М. А. Жовтобрюха, С. П. Бевзенка, Т. Б. Лукінової, П. О. Селігея, О. Б. Ткаченка. Ця праця «була першою загалом вдалою спробою систематичного викладу питань української стилістики, в якій уважний читач, зокрема студент і вчитель, міг знайти і конкретні практичні поради щодо вживання окремих груп лексики, фразеологізмів, граматичних форм тощо» [Бевзенко 1991: 116].

Чим же цінна для нас праця Б. Ткаченка? Передусім тим, що вона є першою системною працею зі стилістики української мови, свідченням глибокого осмислення її теоретичних проблем, складного пошуку визначення й формулювання її поняттєвого апарату в той період, коли в слов'янському, та й загалом у європейському мовознавстві лише почали з'являтися окремі лінгвостилістичні статті з проблем літературної мови та нормативності.

Поняття «літературної мови» та «літературної норми» є наскрізними у аналізованій праці. Пропонуючи план викладу, мовознавець зауважує, що в лекціях 4–6 має намір подати «відділ спеціально-стилістичний, де розглядатимуться особливості мови **групові** та **функціональні**», і що загальною настановою й основою цілої праці є мова **літературна**¹ [Ткаченко 1929–1930?, I: 8–9].

¹ Тут і далі в цитатах збережено правопис оригіналу.

У «Нарисі...» вперше здійснено спробу виявити суттєві властивості літературної мови в зіставленні з мовою індивідуальною та народнорозмовною («селянською»). Зокрема, розглядаючи питання добору висловних засобів в індивідуальному мовленні («Індивідуальна мова як добір висловних засобів»), учений відзначив характерну особливість літературної мови, на відміну від мови індивідуальної, – тяжіння до стандартизації: «літературна мова з самої своєї природи прагне затамувати можливості розбіжного мовлення; а вже коли б ми надумали вийти з літературних меж на просторіше поле літературної мови взагалі, з усіма її ріжновзірними діалектами, ці можливості мали б у нас одразу вдесятеритися» [Ткаченко 1929–1930?, I: 3].

У зіставленні ж із селянською мовою мовознавець відзначає ще одну властивість літературної мови – функціональну розгалуженість: «З цього погляду сфера селянського мовлення дається уявленню, як одноманітно-компактна маса, сфера мовлення літературного – як многобічно розгалужене дерево ... В селянському мовленні мусимо старанно шукати ознак функціональної своєрідності; в літературному, навпаки, трудно дається зв'язати функціонально-відмінні його розгалуження цілістю групового стилю та виявити їх єдину стилістичну основу» [Ткаченко 1929–1930?, V: 17].

Окреслюючи поняття літературної мови, Б. Ткаченко наголошує й на інших її ознаках: «Мовна спільність є продукт культурного розвитку; ця спільна мова є свідомо організований витвір, надзвичайно складний у всіх своїх відгалуженнях, що обслуговують різні діяльності культурного суспільства (техніка, наука, мистецтво), і поставлений перед кожного члена даної мовної громади, як категорична норма, як конечна умова й ознака певного «високого» становища в цій громаді» [Ткаченко 1929–1930?, III: 1]. Як бачимо, мовознавець виокремлює такі характерні риси літературної мови, як стандартність, організованість, нормативність, обов'язковість, функціональна розгалуженість.

Для лекцій Б. Ткаченка характерне заглиблення в природу й сутність кожного лінгвального явища та процесу, здатність до обґрунтування дискусійних проблем теоретичної стилістики, а також наукових узагальнень мовних явищ і фактів. Саме на цій основі автор «Нарису...» ставить завдання «всебічно з'ясувати зміст поняття «літературна мова», «виходячи з суспільної природи її та зв'язаних із цією природою властивостей» (лекція III). Мовознавець простежує семантику терміна «літературна мова», який вживає лише з огляду на його звичність, однак через неоднозначність пропонує замінити його на «нормальна» або «спільна» мова. На позначення цього поняття в праці вживано також терміни: «спільно-народня», «спільно-державна», «національна», «культурна» мова, які, на думку автора, певною мірою умовні та вимагають попереднього з'ясування. У зв'язку з цим учений послідовно порушує проблеми нормування й варіативності літературної мови, ілюструючи свої спостереження залученням зразків народно-пісенного й живомовного текстів, їхнього ґрунтового лінгвостилістичного аналізу [Ткаченко 1929–1930?, III: 1].

Що ж має стати основою літературної мови? Розглядаючи проблему мовної варіантності, *варіацій образних та безобразних* (у термінології Б. Ткаченка), мовознавець наголошує, що мовна (і між іншим лексична) спільність одномовної («однойзичної») громади є абстракція, оскільки «свідомість мовної спільноти в рядового члена однойзичної громади ґрунтується, звичайна річ, не на історично наукових виведеннях, а на реально дотичних фактах» [Ткаченко 1929–1930?, III: 1].

Одним із таких фактів, на думку автора, є лексика «так званої «спільної», «загально-народньої», «національної», нарешті «літературної» мови в широкому розумінні, що її витворює і послуговується нею кожна культурно-організована мовна громада. Основними засадами мовної спільності у вузькому розумінні, на думку мовознавця, з іншого боку, є спільність, пов'язана із тим спільним у житті цілої мовної громади, незважаючи на диференціацію суспільної діяльності, як, наприклад, «первісно-натуральна свідомість», що містить

у собі «оте первісно-спільне лексичне ядро», здатне поєднати подоляка, слобожанина, чернігівця, робітника та інтелігента. Оскільки ж мовна громада прагне до легкого порозуміння, то свідомо чи несвідомо вона оберігає це ядро: не властиві мові елементи натрапляють на опір, зумовлений «здоровим соціальним інстинктом» [Ткаченко 1929–1930?, III: 2]. Найбільшу твердість у цьому розумінні проявляють, на думку автора, «культурно-організовані так-звані літературні мови, виправляючи під цим поглядом випадкові розбіжності діалектів. Так, на наших очах українські слова «місто/город» дедалі розходяться між собою в літературнім ужиткові – таким способом, що слово «город» набує значення слова літературно-неповноправного, селянського, провінційального» [Ткаченко 1929–1930?, III: 3]. Мовознавець відзначає важливість для літературного слововживання диференціації семантичного та нормативного критеріїв.

Отож у питанні про межі спільності, зокрема лексичної, одномовної громади та про уникнення невідповідностей щодо літературної норми Б. Ткаченко, стоячи на поміркованих позиціях Харківської лінгвістичної школи 20-х рр. ХХ ст., доходить висновку, що ця спільність зумовлена наявністю «елементарно-конечного», тобто обмеженого, обсягу лексичних одиниць, що стосуються неширокого кола спільних понять. Коли ж з'являються розбіжності в лексичній сфері, мовна громада повсякчас прагне «ці розбіжності вирівняти, а, подруге, поки їх не вирівняно, ми подеколи мусимо й рівноправні варіанти зараховувати до того ж таки спільно-лексичного ядра, хіба відзначивши при цім його недосконалість; за підставу до цього має в такому разі правити нам їхнє значіння» [Ткаченко 1929–1930?, III: 4]. На цьому підході наголошували й мовознавці Празького лінгвістичного гуртка, зазначаючи, що жорстка кодифікація норм літературної мови і неможлива, й небажана, пропонуючи принцип «гнучкої стабільності» літературної норми [Данеш 1988].

Розглядаючи сутність поняття «літературна мова» (лекція V), Б. Ткаченко акцентує увагу на умовності терміна «літературна мова»: «обіймаючи науковим поняттям розмаїту множність поодиноких явищ, ми опускаємо в них другорядні

з певного погляду відрізнення заради спільностей, що їх, з того ж таки погляду приймаємо за основні. При цьому термін, словесний символ поняття, свідомо прагне означити собою саме ці основні, характеристичні спільності, що ними гадається об'єднати певне коло явищ... Що складніший обшир речей наміряємось ми засягти дослідницьким розсудом, то трудніше dokonується об'єднавча робота мислі: різного роду розбіжності змагаються затінити і переважити собою те спільне, що його ми шукаємо в цілому взятому обсягові речей... кожен термін виглядає нам завузьким, невечерпним, умовним» [Ткаченко 1929–1930?, V: 2–3].

Саме ці труднощі пов'язані із визначенням поняття «літературної мови» через «велике багатство явно між собою відмінних способів вислову». Передусім виникає розуміння «літературної мови» як мови, властивій літературі, красному письменству. Однак ширшим осягом це поняття оминає означені межі й охоплює всі форми писаної мови. Хоч заради пошукуваної єдності в цьому випадку доводиться зважати за другорядне «естетичне настановлення мови у відродах власне-літературних (повість, роман, драма, вірш, поема). У цій другорядній з нашого погляду стороні, згадані постаті літературного вислову рідняться з іншими, які зовсім не стосуються до галузі мовлення «літературного» (народня байка, казка, прислів'я, тощо). Ми маємо тут на увазі технічну ніби то особливість висловлювання на письмі – те, що в цій формі вислову мовця має дозвілля якнайповніше обміркувати висловлювану річ, а потім, закріпивши її в письмових символах, оглянути знову загальним поглядом і попередньо зважити здогадний ефект її на слухача (власне, читача). Відповідна тривалість сприймання становить собою зворотну сторону цієї ж таки властивості письмового мовлення, а обидві вони укупі з умови суто-технічної виростають на доконечний засновок, що на ньому ґрунтується все незрівняне багатство так званої літературної мови – її до краю насичена синтаксична складність, лексична розмаїтість та витонченість, композиційна доладність і т. д.» [Ткаченко 1929–1930?, V: 3]. Ті ж властивості літературного вислову, зазначає Б. Ткаченко, простежуємо і в усному

«літературному» мовленні, оскільки воно ґрунтується на обмірковуванні письмового першотвору.

Автор зауважує, що характерні риси так званої «літературної мови» (організовано-синтаксична складність, лексичне багатство й різноманітність та ін.) зумовлені саме письмовою формою. При цьому Б. Ткаченко обґрунтовує своє твердження такими аргументами: 1) можливість осмислення висловлюваної думки, характерна для всіх жанрів літературного мовлення, має найбільші можливості в письмовому мовленні, у зв'язку з цим саме в письмових формах літературне мовлення досягає найбільшого розвитку; 2) багатство й різноманітність та синтаксична складність вислову залежить також і від предмета висловлювання; отже, саме найскладніші й найглибші думки викладають звичайно в письмовій формі; 3) здобуті у письмовому викладі навички (також і конкретні мовні форми) збагачують усне мовлення; 4) усі ці позитивні властивості літературного мовлення найменш характерні для тих форм, які трапляються в розмовно-літературному мовленні. Учений відзначає також особливу складність літературного письмового мовлення в науковій сфері, де фраза, відбиваючи складну роботу думки, також ускладнюється багатоступеневими зв'язками синтаксичної залежності, яка в усному літературному мовленні сприймалася б як недоречність і надмірність [Ткаченко 1929–1930?, V: 3].

На відміну від літературної мови, в усній розмовній автор виокремлює такі характерні риси, як еліптичність, синтаксичну неорганізованість, елементарність лексики, слабкий вияв нормативності, пор.: «Суть мовної нормативності полягає в тім, що довільність одиничного мовлення пов'язується у ній мовною нормою, яка прагне завести в певному мовно-суспільному колі якнайбільшу висловну єдність і для того узаконює в цьому колі певний добір звукових, лексичних та синтаксичних (на письмі – правописних) форм». Водночас автор зауважує, що в мовознавчій науці «нормативність справедливо береться за переважну (часом не так справедливо, за виключну) приналежність «літературної» мови» [Ткаченко 1929–1930?, V: 5].

Для того, щоб довести істинність своєї думки про те, що нормативність певною мірою властива будь-якому людському мовленню, оскільки воно має в собі комунікативні завдання, Б. Ткаченко висловлює свої міркування з приводу окремих спостережень російського мовознавця О. Пешковського, який стверджував, що в природньому стані мови мовець не може замислюватися над тим, як він говорить, оскільки й самої думки про можливість різного мовлення у неосвіченого селянина не може бути [Пешковский 1925: 58].

Це твердження російського мовознавця, на думку Б. Ткаченка, не є об'єктивним, оскільки навіть відокремлені мовці, з відмінними на початковому етапі спілкування засобами мовлення, природним чином доходять порозуміння: «Люди говорять для того, – наголошує Б. Ткаченко, – щоб одне одного розуміти; взаємне розуміння вимагає якнайбільшої згідності висловлених засобів, взаємної пристосованості висловного апарату». Усяке мовне суспільство, яке складається не з одиничних мовців, а з колективів, окремих угруповань, які у своїх межах для власної потреби витворюють не обов'язково усталені приписами «висловні системи», зразком яких є говірки, у яких в інтересах цілого колективу розбіжності поборюють, підпорядковуючи «одиничні відхилення неписаній мовній нормі, властивій цілому колективові, тобто здійснюють язикове пристосування, що лежить в основі всякої нормативності взагалі» [Ткаченко 1929–1930?, V: 5].

Кожен окремий колектив, стверджує Б. Ткаченко, щоразу засвідчує усвідомлення своєї мовної відмінності. Прикладом можуть слугувати непоодинокі випадки, коли мешканці одного села дражнять інших через відмінність у мовленні. Автор наводить власні спостереження із с. Комишувата Валківського району, (тепер с. Миколо-Комишувата Красноградського району на Харківщині), мешканці якого сусідів із Курщини називали «біляками» через уживання прийменника «біля», а не «коло», а мешканці с. Шишаки з Полтавщини дражнять сусідів с. Устивиці через вживання прийменника «від» замість «од»: «О, це вже від Устивиці!». Таке ж пристосування можна спостерігати й

між суміжними селами. На основі наведених спостережень автор нарисів визначає дві необхідні умови нормативності, що діють у живомовній сфері: з одного боку, пристосування, з іншого – зверхність. Перша – пасивна, за якої певний спосіб мовлення під впливом іншого поступається своїми питомими особливостями; друга – активна (агресивна), коли мовний колектив прагне ототожнити інші способи мовлення. Однак для подолання властивої кожному мовленню «еґоцентричності», противна сторона повинна продемонструвати відчутні переваги [Ткаченко 1929–1930?, V: 6–7]. Отже, в унормуванні мовних фактів важливими мовознавець вважав екстралінгвальні чинники.

Міркуючи про розвиток літературної («нормальної») мови, про становлення літературної норми, Б. Ткаченко наголошує на значенні позамовних чинників, пор.: «Взяте в певному часі яzikове суспільство являє собою збір вужчих яzikових груп, що з них кожна має свій власний, нормальний в межах даної групи спосіб мовлення. Оскільки ці групи заходять між собою в стосунки, перед ними стає проблема взаємного яzikового пристосування... Розмір і напрямок яzikового пристосування залежить в такому разі 1) від щільности міжгрупових зв'язків; 2) від неязикових чинників, які дають певній яzikовій групі перевагу в її суспільних відносинах, а обидва названі моменти ... **опираються на суспільну економіку**» [Ткаченко 1929–1930?, V: 11]. Отже, через поняття «суспільно-язикової групи» Б. Ткаченко розкриває територіальну природу спільної «нормальної» (нормованої, літературної) мови як мови верхів суспільства, знаряддя їхнього суспільного й культурного панування й заперечує «наївні» концепції окремих дослідників літературних мов, які мотивували причини запанування цих мов на широкому терені особливими властивостями цієї мови чи окремого діалекту (Б. Ткаченко має на увазі працю російського вченого-мовознавця А. Будиловича «Общеславянский язык в ряду других общих языков древней и новой Европы» (Варшава, 1892) [Ткаченко 1929–1930?, V: 8–9].

Отож характерні ознаки літературної мови – незрівнянне лексичне багатство й розмаїтість, складна синтаксична

організованість, зрештою – унормованість, яка робить із неї «знаряддя не тільки многобічне й витончене, а ще й надзвичайно тривке й універсальне». Для свого розвою і поширення літературна мова має потужні засоби: державний апарат, торговельні зв'язки, «промисловість, яка звідусіль притягає до себе робочі руки, і, зібравши їх в індустріальних центрах країни, обгладжує їхні льокальні мовні ознаки авторитетними впливами міської «вищої» мови»; нарешті друк та школа... цілком уже безпосередні засоби закорінювання, нормальної, загально і безумовно визнаної, єдино законної мови» [Ткаченко 1929–1930?, V: 13–14].

Найважливіше значення літературної мови полягає в тому, стверджує науковець, що вона є об'єднувачим чинником суспільства. Спільність одномовної громади, на думку автора, спирається на мовну практику культурно організованої громади; ця спільна мова є свідомо організований витвір, надзвичайно складний у всіх своїх відгалуженнях, що обслуговують різні діяльності культурного суспільства (техніка, наука, мистецтво), і постає перед кожним членом певної громади як категорична норма.

Своєрідна складність літературної мови належить не одиницям, а цілому суспільству, потреби якого вона обслуговує. Окрема особа, як носій літературної мови, володіє відмінними засобами висловлювання, які однак різнитимуться власне стилістично. Завдання стилістики як науки учений вбачає в умінні віднаходити в одній мовній особі «поперше, приналежність її до певного групового стилю, подруге, можливість різних способів мовлення, залежних від різних мовних завдань та обставин, але зміщених знов таки в межах того самого групового мовлення й стилю» [Ткаченко 1929–1930?, V: 15].

Мовознавець формулює визначальну взаємозалежність «**селянська мова – обихідна мова літературна**». Інші функціональні відгалуження літературного мовлення вважає величною надбудовою, яка виправдовує розуміння літературної мови як мови «культурної», «високої», «організованої».

Отже, у праці Б. Ткаченка «Нарис української стилістики» здійснено багатоаспектний аналіз поняття «літературна мова», виокремлено якісні характеристики літературної мови (стандартність, організованість, нормативність, обов'язковість) та її визначальні властивості (організовано-синтаксична складність, лексичне багатство й функціональну розгалуженість), зумовлені саме письмовою формою. Дослідник розкриває природу взаємозв'язків літературної мови з мовою індивідуальною та народнорозмовною, вплив лінгвальних і позалінгвальних чинників на розвиток мови. Засадниче поняття «літературна мова» з її категоричною нормою потрактовано як продукт культурного розвитку, свідомо організований витвір, що покликаний обслуговувати всі сфери культурної діяльності суспільства.

Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навчальний посібник / С.П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1991. – 231 с.

Данеш Ф. Позитивні і оціночні критерії при кодифікації / Ф. Данеш // Новое в зарубежной лингвистике. – 1988. – Вып. 20. – С. 281–294.

Єрмоленко С. Я. Про мову й мовну свідомість / С. Я. Єрмоленко // Культура слова. – 2012. – № 77. – С. 42.

Лукінова Т. Борис Ткаченко – учений, перекладач, педагог [15.1. (6.П) 1899 – 23 XII.1937] [Текст] / Т. Б. Лукінова // Українська мова. – 2002. – № 4. – С. 41–47.

Пешковский А. М. Объективная и нормативная точка зрения на язык / А.М. Пешковский // Сборник статей. Методика родного языка. Лингвистика. Стилистика. Поэтика. – М. – Л., 1925. – С. 54 – 67. Режим доступу: <http://philology.by/uploads/logo/ref/peshkovsky.pdf>

Ткаченко Б. Дескільки слів про завдання і предмет стилістики [Текст] : лекція 1 / Б. Ткаченко; НКО, Бюро заоч. навчання УПО, Центр заоч. курси українознавства. – Харків : [б. в.], [б. р.]. – 19 с. – (Нарис української стилістики / за ред. Л. Булаховського).

Ткаченко Б. Слово-показник у його відносинах до інших членів синонімічної групи [Текст]: лекція 2 / Б. Ткаченко; НКО, Бюро заоч. навчання УПО, Центр заоч. курси українознавства. – Харків: [б. в.], [б. р.]. – 19 с. – (Нарис української стилістики / за ред. Л. Булаховського).

Ткаченко Б. § 14. Межі лексичної спільності в одностичній громаді [Текст] : лекція 3 / Б. Ткаченко; НКО, Бюро заоч. навчання УПО, Центр заоч. курси українознавства. – Харків: [б. в.], [б. р.]. – 20 с. – (Нарис української стилістики / за ред. Л. Булаховського).

Ткаченко Б. § 17. Суттєві зауваження до викладу [Текст] : лекція 4. / Б. Ткаченко; НКО, Бюро заоч. навчання УПО, Центр заоч. курси українознавства. – Харків: [б. в.], [б. р.]. – 17 с. – (Нарис української стилістики / за ред. Л. Булаховського).

Ткаченко Б. § 19. Обсяг поняття «літературної мови» [Текст] : лекція 5 / Б. Ткаченко; НКО, Бюро заоч. навчання УПО, Центр заоч. курси українознавства. – Харків : [б. в.], [б. р.]. – 17 с. – (Нарис української стилістики / за ред. Л. Булаховського).

REFERENCES

Bevzenko, S. P. (1991). *Istoriia ukrains'koho movoznavstva. Istoriia vuvchennia ukrains'koi movy : navchal'nyj posibnyk* [The history of Ukrainian linguistics. History of studying the Ukrainian language: a manual]. Kyiv: Vyscha shkola (in Ukr.).

Danesh, F. (1988). *Pozitsii i otsenochnyie kriterii pri kodifikatsii* [The positions and evaluation criteria for codification]. *Novoye v zarubezhnoy lingvistike – New in Foreign Linguistics*, issue 20, 281-294 (in Russ.).

Yermolenko, S. Ya. (2012). *Pro movu j movnu svidomist* [Language and linguistic consciousness]. *Kultura slova – Culture of the word*, 77, 42 (in Ukr.).

Lukinova, T. (2002). *Borys Tkachenko – uchenyy, perekhadach, pedahoh* [15.1. (6.II) 1899 – 23 XII.1937] [Borys Tkachenko – the scientist, translator, teacher [15.1. (6.II) 1899 – 23 XII.1937]]. *Ukrainiska mova – Ukrainian language*, 4, 41-47 (in Ukr.).

Peshkovskiy, A. M. (1925). *Obektivnaya i normativnaya tochka zreniya na yazyik* [Objective and normative point of view on language]. *Sbornik statey, Metodika rodnogo yazyika. Lingvistika. Stilistika. Poetika. – Collection of articles, Methods of the native language. Linguistics. Stylistics. Poetics*. M.– L., 54-67. Retrieved from <http://philology.by/uploads/logo/ref/peshkovsky.pdf> (in Russ.).

Tkachenko, B. (n.d.). *Deskil'ky sliv pro zavdannia i predmet stylistyky* [Text]: lektsiia 1 [A few words about the tasks and the subject of stylistics [Text]: Lecture 1]. Bulakhovskii L. (Ed.) Kharkiv: NKO, Biuro zaoch. navchannia UPO, Tsentr zaoch. kursy ukrainoznavstva

[PSE, correspondence department DPE, Center of correspondence courses of Ukrainian studies]. (in Ukr.).

Tkachenko, B. (n.d.). Slovo-pokaznyk u yoho vidnosynakh do inshykh chleniv synonymichnoi hrupy [Tekst]: lektsiia 2 [Word-index in its relations to other members of the synonym group [Text]: Lecture 2]. Bulakhovskii L. (Ed.) Kharkiv: NKO, Biuro zaoch. navchannia UPO, Tsentr zaoch. kursy ukrainoznavstva [PSE, correspondence department DPE, Center of correspondence courses of Ukrainian studies]. (in Ukr.).

Tkachenko, B. (n.d.). Mezhi leksychnoi spilnosti v odnoiazychnii hromadi [Tekst]: lektsiia 3 [Limits of lexical community in the monolingual community [Text]: Lecture 3]. Bulakhovskii L. (Ed.) Kharkiv: NKO, Biuro zaoch. navchannia UPO, Tsentr zaoch. kursy ukrainoznavstva [PSE, correspondence department DPE, Center of correspondence courses of Ukrainian studies]. (in Ukr.).

Tkachenko, B. (n.d.). Suttievi zauvazhennia do vykladu [Tekst]: lektsiia 4 [Essential comments on the presentation [Text]: Lecture 4]. Bulakhovskii L. (Ed.) Kharkiv: NKO, Biuro zaoch. navchannia UPO, Tsentr zaoch. kursy ukrainoznavstva [PSE, correspondence department DPE, Center of correspondence courses of Ukrainian studies]. (in Ukr.).

Tkachenko, B. (n.d.). Obsiah poniattia «literaturnoi movy» [Tekst]: lektsiia 5 [The scope of the notion of “literary language” [Text]: Lecture 5]. Bulakhovskii L. (Ed.) Kharkiv: NKO, Biuro zaoch. navchannia UPO, Tsentr zaoch. kursy ukrainoznavstva [PSE, correspondence department DPE, Center of correspondence courses of Ukrainian studies]. (in Ukr.).

Статтю отримано 03.12.2017

Olha Cheremaska

TERMS “LITERARY LANGUAGE” AND “NORMATIVITY” IN BORYS TKACHENKO’S “ESSAY OF THE UKRAINIAN STYLISTICS”

The article contains an analysis of the main aspects of the literary language outlined in the first Ukrainian linguistic style work “An Essay on Ukrainian Style”, authored by the representative of the Kharkiv Linguistic School of the 20-30’s of the 20th Century, a well-known linguist and translator Borys Danylovykh Tkachenko. The innovative character of the essays is emphasized, which is the reception and interpretation of the stylistic work of European and Russian linguistics,

as well as the originality of the forms (published in the form of five separate lectures-brochures).

Attention is focused on theoretical problems of linguostylistics in relation to the basic concepts of “literary language”, “normativity” and recommendations of the author regarding their practical implementation. The essence of interconnections of the literary language with the language of individual and folk-colloquial is considered, as well as the nature of the differences between them is found, which is a dynamic, ordered set of properties, verbalized by phonetic, lexical, lexical-semantic, grammatical means of speech, corresponding functional characteristics.

The term “literary language” is described as a product of cultural development, a deliberately organized work designed to serve all spheres of cultural activity of society; it is stressed that literary language is obligatory as a categorical norm and a final condition for the corresponding situation of each citizen. Characteristic features (standard, organizing, normative, binding) and the properties of the literary language (organized-syntactic complexity, lexical richness, functional diversity) are determined by the written form of texts.

The main ideas of B. Tkachenko about the essence and nature of the concept of “normativity” where characterized. The scientist rightly considers that the most important feature of “literary language”, is outlined as one that is predetermined by the desire to establish as much as possible the unity of expression in a particular social circle and to legitimize in this circle a certain selection of phonetic, lexical and syntactic forms (on letter – spelling). The most important significance of the literary language as the unifying factor of society is noted. The dependence of the development and spread of literary language in public life on extralinguistic factors is emphasized.